

УДК 339.9.012

**МІЖНАРОДНІ ВИРОБНИЧІ МЕРЕЖІ ТА ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ:
ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ В ХХІ СТ.**

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.16.109

Джусов О.А., д.е.н.*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

В статті наведено результати дослідження взаємозалежності міжнародних виробничих мереж та іноземних інвестицій в ХХІ ст. Визначено, що формування міжнародних виробничих мереж скоріше відбудеться між країнами, які відкриті для торгівлі та інвестицій, оскільки перенесення частин виробництва спочатку приймає форму інвестицій, а згодом міжнародної торгівлі. Розглянуто динаміку «грінфілд» інвестиції та визначено ключові їх тенденції: збільшуються обсяг в останні роки та змінюється співвідношення між виробництвом та сферою послуг на користь останньої. Обґрунтовано що це є наслідком пришвидшення розповсюдження технологій, вбудованих у сферу товарів та капіталу, особливо в тій сфері, де вони є найбільш важливими для міжнародної конкурентоспроможності. В процесі дослідження визначено, що взаємозалежність іноземних інвестицій та міжнародних виробничих мереж створює нову реальність міжнародної торгівлі, в якій вони іноді стикаються й можуть мати відповідні ефекти. Обґрунтовано, що поширення міжнародних виробничих мереж у сфері послуг актуалізує переважанню міжнародного співробітництва з питань торгової політики.

Ключові слова: міжнародні виробничі мережі, транснаціональні корпорації, іноземні інвестиції, інновації, додана вартість.

UDC 339.9.012

**INTERNATIONAL PRODUCTION NETWORKS AND FOREIGN
INVESTMENTS: INTERDEPENDENCE IN 21 st CENTURY**

DOI 10.30838/ P.ES.2224.050618.16.109

Dzhusov O., Dr. of Econ.Sc.*Oles' Honchar Dnipro National University*

The article presents the results of research on the interdependence of international production networks and foreign investments in the twenty-first century. It is determined that the formation of international production networks takes place between countries that are open for trade and investment, as the transfer of production segments first takes the form of investments, and later, of international trade. The dynamics of Greenfield investments are considered, and key trends are determined: their total volume has increased in recent years, and the relationship between the corresponding shares of production and service sectors changes in favor of the latter. It is substantiated that this is the result of the accelerating spread of technologies embedded in the field of goods

and capital, especially in the areas where they are most important for international competitiveness. In the course of the study, it was determined that the interdependence of foreign investment and international production networks creates a new reality of international trade, in which they sometimes collide and affect each other. It is substantiated that the proliferation of international production networks in the service sector makes relevant a corresponding reorganization of international cooperation on trade policy issues.

Keywords: international production networks, transnational corporations, foreign investments, innovations, added value.

Актуальність проблеми. У ХХ столітті економічний розвиток, що заснований на виробництві, як правило, забезпечував як підвищення продуктивності, так й створення робочих місць для робочої сили, в тому числі некваліфікованої. Між тим на початку ХХІ ст, зміна технологій та глобалізаційних патернів ставлять під сумнів доцільність таких стратегій розвитку. Виникають нові схеми світової торгівлі шляхом активізації міжнародних виробничих мереж (анг. international production networks (IPN)). Це явище дозволило країнам проводити більш глибоку спеціалізацію в певних нішах виробничого ланцюга, які мають важливі переваги для їх економічної діяльності та зростання. Але висхідні ланки виробничих мереж зосереджені серед порівняно невеликої кількості розвинутих країн. Інтернет Речей (анг. The Internet of Things), розвиток робототехніки та 3D друк змінюють критерії, що визначають привабливість країни для виробництва та загрожують у майбутньому значними порушеннями зайнятості, особливо для низькокваліфікованих працівників. Ці тенденції викликають певні побоювання щодо потенційного ризику зростаючої нерівності в країнах-учасниках міжнародних виробничих мереж, що вимагає більш пильної уваги до наслідків зміни технологій та моделей глобалізації. Необхідно зазначити, що формування міжнародних виробничих мереж скоріше відбудеться між країнами, які відкриті для торгівлі та інвестицій, оскільки перенесення частин виробництва спочатку приймає форму інвестицій, а згодом міжнародної торгівлі серед країн-учасниць мережі. До того ж залучення в країну іноземних інвестицій від ТНК або МНК це простіший варіант включення країни до відповідних ланок виробничих мережі.

В сучасних умовах розвитку ТНК, використовуючи нові інноваційні технології, можуть підтримувати контакти з зарубіжними покупцями і продавати їм свою продукцію не здійснюючі вкладення в фізичну інфраструктуру на іноземних ринках. Так у 2016 році глобальні потоки

прямих іноземних інвестицій зменшилися приблизно на 2% до 1,75 трлн. доларів. Інвестиції в країни, що розвиваються скоротилися ще більше, на 14% [25]. Отже виникає ситуація, коли стає менш відчутним економічний вплив ТНК на приймаючі країни, а сучасна трансформація міжнародного виробництва має значні наслідки щодо заохочення інвестицій та полегшення інвестиційної діяльності в країнах. Причому цей взаємозв'язок між міжнародними виробничими мережами та іноземними інвестиціями є синергетичним та взаємним.

Аналіз останніх наукових досліджень доводить, що Дослідженню особливостей формування міжнародних виробничих мереж як ключового феномену розвитку світової економіки на сучасному етапі присвячено низку наукових праць знаних іноземних (М. Андо (M. Ando) [9], Г. Джереффі (G. Gereffi) [11], К. Де Беккер (K. De Backer) [15], Б. Шімбов (B. Shimbov) [23]), а також вітчизняних (І.І. Гладій [1], І.Ю. Гужва [2], Г.В. Дугінець [4], О.А. Джусов [3], А.І. Ігнатюк [5], Є.В. Крикавський [7], А.А. Мазаракі [21], О.І. Рогач [8]) вчених-економістів. В їх наукових роботах ґрунтовно опрацьовано методологію концепції глобальних ланцюгів доданої вартості та дані рекомендації щодо інтенсифікації участі в них національних економік країн.

Ще одну особливість розвитку міжнародних виробничих мереж, що пов'язана з інвестиційною діяльністю ТНК, яка здійснює значний вплив на торгівлю доданою вартістю досліджено в працях П. Баклі (P. Buckley) [13], В. Блонігена (V. Blonigen) [12, с. 83, 89], К. Хеда (K. Head) [18, с. 410], Дж. Кляйнерта (J. Kleinert) [19, с. 467], С. Байера (S. Baier) [10, с. 73] та інших. Однак, попри наявні напрацювання, недостатньо вирішеною залишається питання визначення взаємозв'язку між обсягами іноземних інвестицій та трансформацією міжнародного виробництва в ХХІ ст. під впливом і з розвитку інноваційних технологій, що обумовлює необхідність подальших досліджень.

Таким чином, **метою даного дослідження** є ідентифікація ключових тенденцій розвитку міжнародних виробничих мереж, з виокремленням їх особливостей у контексті здійснення інвестиційної діяльності основними учасниками цих мереж.

Викладення основного матеріалу дослідження. В ХХІ ст. стрімке поширення нових технологій для виробництва традиційних промислових товарів може змінити звичайні моделі порівняльних переваг. Інтернет речей, робототехніка та 3-D друк є одними з найбільш важливих технологічних процесів які впливатимуть на конкурентоспроможність

різних країнах при просуванні по ланкам міжнародних виробничих мереж. Технологія перетинається з торгівлею та прямими іноземними інвестиціями, впливаючи на те, де і як відбувається розміщення виробництва, де створюються різні види робочих місць, ступінь зростання продуктивності, а отже, і масштаби економічних можливостей у всьому світі.

У літературі виділяються чотири типи прямих іноземних інвестицій (далі ПІІ):

- інвестиції, спрямовані на природні ресурси, тобто зосереджені на експлуатації природних ресурсів);

- інвестиції, що обслуговують великі внутрішні або регіональні ринки);

- інвестиції, що зумовлені інтересом інвесторів до придбання стратегічних активів через злиття та поглинання;

- інвестицій, що шукають ефективності. Цей тип інвестицій, як правило, орієнтований на експорт; використовує місцеві фактори виробництва для зменшення витрат; і передбачає передачу виробничих і управлінських ноу-хау, доступ до розподільчих мереж та джерел нації. У минулому це було особливо сприятливим для розвитку виробничих можливостей у галузі експорту в країнах з низьким та середнім рівнем доходу [22].

Окрім того, в економічній літературі виокремлюють такі форми ПІІ:

– «браунфілд» інвестиції (brownfield investment) – купівля підприємства (або його частки) через набуття і придбання прав власності на існуюче підприємство в обсязі, який надає можливість брати безпосередню участь в управлінні цим підприємством;

– «грінфілд» інвестиції (greenfield investment) – розміщення капіталу за кордонами материнської країни інвестора з метою здійснення господарської діяльності з самого початку, тобто процес інвестування у проект, який розпочинається «з нуля» і, на відміну від купівлі існуючого підприємства, передбачає створення нового об'єкта [6].

Зазначимо, що інвестиції типу в останні роки збільшуються. Так глобальні тенденції свідчать, що в більшості країнах світу кількість проектів «грінфілд» інвестицій зросла впродовж 2005-2016 рр. (таблиця 1).

У той же час, частка проектів в сфері виробництва за останні десять років зменшилась з 42% у 2003 р. до 28% у 2015 р. [17]. Значна частина

цього падіння була знівельована збільшенням кількості проектів «грінфілд» інвестицій у секторі послуг, що свідчить про те, що прямі іноземні інвестиції все більше переходять на послуги, пов'язані з виробництвом (рис.1).

Таблиця 1 – Кількість проектів «грінфілд» інвестицій в деяких країнах світу, 2005-2016 рр. од.

Країна	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Фінляндія	37	46	41	41	25	46	84	115	133	112	132	149
Нідерланди	120	147	143	179	167	165	216	178	179	209	241	199
Велико-британія	665	729	732	964	1119	956	1051	992	1107	1188	1332	1175
Литва	67	64	48	52	36	43	42	45	47	46	52	53
Ірландія	190	144	118	183	176	189	236	180	183	205	203	212
Німеччина	289	379	467	737	713	784	873	878	886	933	1231	568
Австрія	106	91	111	114	74	87	107	82	74	72	48	87
Португалія	34	61	81	82	58	59	43	28	61	37	52	65
Іспанія	180	320	469	594	408	421	377	425	410	413	410	544
Франція	506	599	602	716	429	389	351	418	578	515	606	558
Угорщина	204	251	223	159	112	157	152	99	88	94	103	110
Польща	276	349	362	410	252	323	314	323	269	247	246	311
Італія	142	162	202	253	179	206	150	135	143	162	135	181
США	609	785	931	1069	1306	1543	1769	1665	1933	1894	1735	1784
Японія	127	165	196	216	179	193	150	158	217	241	185	213
Китай	1312	1476	1321	1625	1198	1368	1496	1191	1256	1080	876	800
Республіка Корея	124	93	83	100	105	120	145	121	151	144	110	153
В'єтнам	172	203	271	357	251	182	184	179	181	261	232	278

Джерело: складено автором за [14]

Це можна пояснити тим, що сектор послуг є зростаючим джерелом доданої вартості в виробничих мережах більшості промислових товарів. При цьому певні ринки країн, що розвиваються, також стають приймаючими певні ланки цих мереж країнам. Наприклад, в Бразилії, Індії, Малайзії та Мексики простежується збільшення кількості проектів «грінфілд» інвестицій у секторі послуг у період між 2011 та 2016 роками у порівнянні з 2005-2007 роками (більш детально див. [17]).

Ці тенденції у країнах, що розвиваються, у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій перш за все викликані пришвидшеннями розповсюдження технологій, вбудованих у сферу товарів та капіталу, особливо в тій сфері, де вони є найбільш важливими для міжнародної

конкурентоспроможності. Міжнародні виробничі мережі за участю ТНК залежать від бізнес-послуг (наприклад, телекомунікаційних, фінансових і страхових послуг, а також послуг, пов'язаних з митним оформленням та експрес-доставкою).

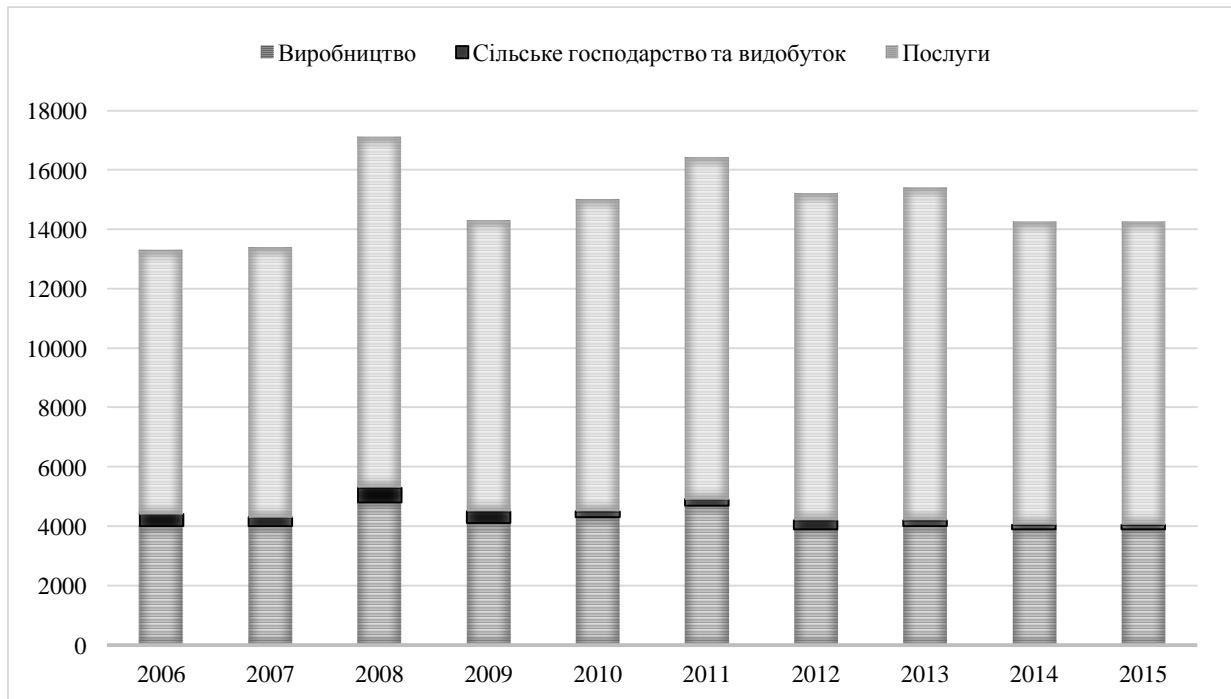

Рис. 1. Частка виробництва у кількості проектів "грінфілд" інвестицій, 2006- 2015 рр.

Джерело: складено автором за [17]

Багато з цих секторів залишаються частково закритими для ПШ. Відповідно у майбутньому виникне питання про редакцію Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС), так як міжнародне надання послуг стає важливою частиною міжнародних виробничих мереж, особливо в умовах формування нового технологічного укладу.

Зазначимо, що одним із основних зовнішніх джерел передачі технологій є участь у міжнародних виробничих мережах, в яких поєднуються торгові потоки та прямі іноземні інвестиції. Фірми, вбудовані в виробничий ланцюг, отримують більший прибуток від інновацій, стикаються з нижчими витратами на дослідження та розробки, а також користуються кращою якістю, ніж середня вартість продажу на внутрішніх ринках [16]. Оскільки функціонування міжнародних виробничих мереж в XXI столітті стає більш стабільним процесом, збільшуються можливості постачальників щодо впровадження нових, більш просунутих технологій, навичок та процесів [20], тим самим підвищуючи інновації в виробництві та в кінцевому продукті. В цих умовах

можна визначити зародження ланцюга «торгівля - інвестиції - послуги», що у майбутньому актуалізує необхідність детального дослідження співвідношення виробничих мереж та потоків товарів, послуг та нематеріальних активів всередині підприємств.

Слід зазначити також, що на початку XXI ст. відбуваються трансформаційні зміни в міжнародних виробничих процесах - впровадження інноваційних технологій надають можливість малому та середньому бізнесу виходити на міжнародний ринок не лише за рахунок співпраці з ТНК. Форми інвестицій також стають більш різноманітними. Враховуюче це, національні уряди повинні приділяти увагу відмінностям в мотиваціях та стратегіях національних учасників міжнародних виробничих мереж, так як їх прибуток та витрати швидше за все, будуть відрізнятися від традиційних ТНК. Зазначене вище актуалізує питання формування в приймаючих країнах стабільного політичного клімату, що дотримується принципів відкритості і прозорості ринків. Це необхідно перш за все для нормального функціонування малих та великих, традиційних та цифрових підприємств-учасників виробничих ланцюгів в світовій економіці. Причому традиційні принципи, що лежать в основі чинного міжнародного інвестиційного режиму, - національний режим, режим найбільшого сприяння і прозорість - залишаються в XXI ст. такими ж важливими, як і раніше.

В умовах розвитку міжнародних виробничих мереж зростає значення захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, так як більша частина створеної вартості концентрується на етапі розробки, а не на виробничих стадіях. У той же час збільшення орієнтованих на знання ПІІ в виробничих ланцюгах країн з ринковою економікою та широке використання інтегрованих науково-дослідних мереж західними ТНК передбачає, що більш серйозна увага має приділятися створенню та захисту інновацій, а також прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Інноваційні технології між тим корисні не для всіх. Політика щодо ПІІ може або захищати тих, хто не встигає за інноваційними нововведеннями (бути реактивною) або бути більш упереджувальною, наприклад спрямованою на підвищення кваліфікації працівників або поліпшення інфраструктури в області інформаційних технологій (наприклад, збільшення пропускної спроможності каналів). Так, наприклад, Вернон Р. передбачив негативну реакцію на ПІІ в країнах, що розвиваються через збільшення старіючого населення (більш детально див. [24]). В XXI ст.

економіка може також привести до подібного ефекту за рахунок впровадження нових технологій. Отже виникає питання щодо формування такої державної політики, яка допоможе підтримати низькокваліфікованих спеціалістів, чиє становище погіршується в результаті змін, але при цьому буде сприяти формуванню гнучких до змін компетенцій у існуючих та майбутніх фахівців.

Для активного просування національних підприємств у міжнародні виробничі мережі необхідна докорінна модернізація торгової та інвестиційної політик. При цьому слід пам'ятати, що іноді вони стикаються й в контексті розвитку міжнародних виробничих мереж можуть мати ненавмисні та контрпродуктивні відповідні ефекти. Щоб уникнути цього, необхідно використовувати структурований підхід, який включає створення сприятливих умов для торгівлі та інвестицій, розвиток необхідної інфраструктури; нарощування виробничого та інноваційного потенціалу у національних підприємств, а також формування необхідних компетенцій у робочій силі тощо.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що взаємозалежність іноземних інвестицій та міжнародних виробничих мереж створює нову реальність міжнародної торгівлі. Діяльність корпорації впливає на розвиток та поширення цих мереж, формуючи нові правила світової торгівлі та фактично залишаючи на узбіччі прогресу ті країни, які в ці правила не вписуються. Це може підірвати багатосторонню природу міжнародної торгової системи та мати негативні наслідки для розвитку всієї світової економіки, а також окремих регіонів. Крім того, зростаюча взаємозалежність інвестиційної діяльності ТНК і міжнародної торгівлі актуалізують нові питання, що потребують вирішення на державному рівні. Так, в контексті розвитку міжнародних виробничих мереж погодження потребують як торговельні заходи, що впливають на інвестиції, так і інвестиційні заходи, що впливають на торгівлю. Причому для оптимального захисту національних інтересів актуальним стає протекціонізм виробничих мереж. Що в свою чергу привертає увагу до регіональних домовленостей щодо промислового розвитку, які повинні включати об'єднані в одне ціле регіональні угоди про торгівлю та інвестиції, а також створювати спільні проекти щодо заохочення торгівлі та інвестицій. В умовах поширення міжнародних виробничих мереж у сфері послуг міжнародне співробітництво з питань торгової політики потребує певного перезавантаження. Діючі торговельні правила були

створені для ХХ ст., коли товари вироблялися головним чином в одній країні. Формування та розвиток міжнародних виробничих мереж привели до появи дихотомії між реаліями торгівлі та її нормативним регулюванням на рівні СОТ. Отже необхідним є перегляд інституційної та правової структури СОТ, так як вона в даний час розглядає багатосторонні проблеми розрізнено (торгівля товарами, торгівля послугами, торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) і практично ігнорує критично важливий сектор інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладій І.Й., Зварич І.Я. Міжнародні виробничі мережі в Європі. Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 292 с.
2. Гужва І.Ю., Онищенко В.П. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право: Науковий журнал. Серія: Економічні науки, 2015. № 3 (80). С. 10-19.
3. Джусов О.А. Інвестування на міжнародному ринку акцій: аспект управління: монографія. Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2013. 324с.
4. Дугінець Г.В. Визначення умов формування міжнародних виробничих мереж. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. КНТЕУ. №3 (98). 2018. С.33-46.
5. Ігнатюк А.І. Роль глобальних ланцюгів нарахування вартості у підвищенні конкурентоспроможності економіки. Теоретичні та прикладні питання економіки. 2013. Випуск 28, Т.1. С.60-68.
6. Ковальчук О. Я., Стрельбіцька Н. Є., Слободян А. Ю. Прямі іноземні інвестиції та їх вплив на економічний розвиток. Young, 2017, 45(5).
7. Крикавський Є.В., Чернописька Н.В. Україна в глобальних ланцюгах поставок. Логістика: теорія та практика. 2012. №1(2). С.92-100.
8. Рогач О.І. Глобальні ланцюжки створення вартості багатонаціональних підприємств. Міжнародні відносини Серія: Економічні науки. 2018. № 10.
9. Ando, M., Kimura, F. The Formation of International Production and Distribution Networks in East Asia. In Takatoshi Ito and Andrew Rose, eds., International Trade (NBER-East Asia Seminar on Economics, Volume 14), Chicago: The University of Chicago Press. pp177-213. 2005. The former version is appeared in NBER Working Paper 10167.
10. Baier S.L., Bergstrand J.H. Do free trade agreements actually increase members' international trade? Journal of international Economics, 2007. Vol. 71, No. 1. P. 72-95.

11. Barrientos S., Gereffi G., Rossi A. Economic and Social Upgrading in Global Production Networks: A New Paradigm for A Changing World. *International Labour Review*, 2011. 150 (3–4): 319–340.
12. Blonigen B.A. In search of substitution between foreign production and exports. *Journal of international economics*, 2001. Vol. 53. P.83; 95
13. Buckley, P.J. and Casson, M.C. *The Future of the Multinational Enterprise*, Macmillan: London 2002. Anniversary Edition.
14. Crossborder investment monitor. the Financial Times. Electronics recourses. Available at: <https://www.fDimarkets.com>
15. De Backer, K., Miroudot, S. Mapping global value chains. ECB 2014, Working Paper No. 1677. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2436411>
16. Guadalupe, M., O. Kuzmina, and C. Thomas. Foreign Ownership and Innovation. *American Economic Review*, 2012. 102 (7): 3594–3627.
17. Hallward-Driemeier, Mary, and Gaurav Nayyar. *Trouble in the Making?: The Future of Manufacturing-led Development*. World Bank Publications, 2017.
18. Head K., Ries J. Exporting and FDI as alternative strategies. *Oxford Review of Economic Policy*, 2004. Vol. 20, No. 3. P. 410
19. Kleinert J. Growing Trade in Intermediate Goods: Outsourcing, Global Sourcing, or Increasing Importance of MNE Networks? *Review of International Economics*, 2003. Vol. 11, No. 3. P. 467
20. Kugler, Maurice, and Eric Verhoogen. Prices, Plant Size, and Product Quality. *Review of Economic Studies*, 2012. 79 (1): 307–39.
21. Mazaraki A., Melnichenko S., Duginets G. et al. *Ukrainian economy growth imperatives*. Prague: Coretex CZ SE, 2018. 310 p.
22. Tadesse, Bedassa, and Elias K. Shukralla. The Impact of Foreign Direct Investment on Horizontal Export Diversification: Empirical Evidence. *Applied Economics*, 2013. 45 (2): 141–59.
23. Shimbov B., Alguacil M., Suárez C. International Production Networks and Economic Growth: The Case of the Western Balkan Countries, *Eastern European Economics*, 2016. 54:1, 49-70.
24. Vernon R. *In the hurricane's eye*. Harvard University Press, 1998.
25. *World Investment Report 2018. Investment and New Industrial Policies*. UNCTAD. Geneva. Available at: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf